

КОРОТКА ІСТОРІЯ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ”.¹

За початковий документальний момент досить довгої й складної історії „Українського правопису” треба визнати постанову Ради Народніх Комісарів УСРР з 23.² липня 1925 р.:

„1. Для розробки правил правопису української мови організувати при Наркомосі Державну Комісію під головуванням Наркома Освіти О. Шумського з таких осіб: Бутвина В., Ганцова В., Голоскевича Г., Грунського М., Єфремова С., Йогансена М., Калюжного Н., Касяненка Є., Кириченка С., Коряка В., Кримського А., Курилової (Курило) О., Пилипенка С., Попова О., Річицького А., Секунди Т., Синявського О., Скрипника М., Соколянського І., Солодуба П., Сулими М., Тимченка Є., Хвильового М., Яворського М., Ялового М.

2. У своїй праці Комісія повинна виходити з сучасної літературної мови, що є синтезом основних, народніх діалектів, прийнявши за основу „Найголовніші правила українського правопису Всеукраїнської Академії Наук”, затверджені НКО УСРР 1921 року.

3. З метою приваблення широких кіл наукових і літературних сил до участі у виробленні правил правопису української мови доручити Наркомосові скликати спеціальну конференцію для обміркування виробленого Комісією проєкта правил правопису”.

Таким чином, як бачимо, в цій постанові дано директиву як щодо напрямку праці (синтеза), так і щодо методи праці (конференція). Цих ґрунтовних засад Державна правописна комісія трималася в усій своїй наступній праці, починаючи від організаційної наради, скликаної Народнім Комісаріатом Освіти вже 1. серпня того ж 1925 року в Харкові. На цій нараді взяло участь понад половину членів Комісії: Бутвин В., Ганцов В., Голоскевич Г., Єфремов С., Йогансен М., Калюжний Н., Касяненко Є., Попів О., Річицький А., Секунда Т., Синявський О., Солодуб П., Шумський О., Яловий М. Заслухавши інформацію О. Шумського про завдання Комісії та доповідь О. Синявського про плян

¹ Культура українського. слова. Збірник Науково-Дослідчого Інституту Т. Шевченка (Комісія Вивчення Шевченкової мови) за редакцією Олекси Синявського. Харків, Київ: Література і мистецтво. 1931, сс. 93 — 112.

² Крапка після числа означає, що його треба читати як порядковий числівник (23 — двадцять три, 23. — двадцять третє). (БК)

праці й обміркувавши питання всебічно, Комісія на цій нараді одностайно визнала, що перед нею стоїть питання ширше за впорядкування самого правопису в вузькому значінні слова, що їй належить упорядкувати літературну українську мову й щодо морфології тощо, оскільки ця мова в несприятливих умовах дореволюційного існування не могла набути належної одноманітності й сталості, так потрібних для органу державних і громадських установ, школи й науки. Та хоч перед Комісією питання нормалізації літературної української мови стало на весь свій зріст, кінець-кінцем їй довелося відібрати тільки найважливіше з обсягу нормалізації мови, обмежившись головним чином на зоровій (писаній) формі окремих слів і їх рядів і відмовившись від систематичної нормалізації таких боків літературної мови, як ортоепія, наголос, не кажучи вже за синтаксис чи словотвір. Щодо наголосу, то вирішено подати його лише на прикладах до різних правописно-морфологічних правил, при чім у випадках непевности, неусталености його на тому чи іншому слові зовсім не подавати, а в випадках рівнобійности двох наголосів в тому самому слові — подавати обидва ^{*)}. Елементи ж ортоепії довелося зрідка вносити головним чином у зв'язку з правописними питаннями і тільки в найважливіших випадках і принагідно, чимало ж ортоепічних питань, як іще дуже непевних у самій мові і не висвітлених теоретично, і зовсім не зачеплено, як напр., про вимову зубних (*н, д, т*) перед *і* в чужих словах тощо.

Зате довелося внести в плян праці Комісії дещо й даліше від нормалізації літературної мови, але важне саме для тієї нормалізації й взагалі для піднесення й поширення літературної мови. Таким чином Комісія з першої своєї організаційної наради обмежила завдання нормалізувати літературну мову найпотрібнішим з утилітарного погляду, а також найменш сумнівним щодо його обов'язковости. Намічено поперше встановити український алфавет, подруге подати правила правопису слів у частині кореня, наростків і приростків (фонетика), потрете визначити закінчення відмінюваних слів (морфологія), почетверте встановити правопис чужих слів, поп'яте — власних імен, пошосте унормувати пунктуацію, посьоме встановити хоча б шкільну (елементарну) граматичну термінологію і, нарешті, повосьме додати орфографічний словничок. Тоді ж положено на окремих членів Комісії підготувати проекти на кожний із цих

^{*)} Проте у надрукованій книзі на власних українських і неукраїнських назвах наголоси часто не подані навіть і в випадках їх безсумнівности, і зовсім не подані на прикладах у розділі „Пунктуація”.

розділів і переглянути їх в спеціально складених підкомісіях, куди ухвалено кооптувати нових членів: Вікула С., Волошина Г., Гладкого М., Дем'янчука В., Калиновича М., Ніковського А., Німчинова К. Пізніше по підкомісіях кооптовано ще Булаховського Л., Наконечного М., Ткаченка Б. На цій же організаційній нараді винесено побажання запросити до Комісії репрезентантів Західньої України: акад. В. Гнатюка, д-ра В. Сімовича, акад. Ст. Смаль-Стоцького.

Там же обібрана президія Комісії в складі О. Шумського, П. Солодуба, А. Кримського й О. Синявського мала координувати працю підкомісій і керувати справою взагалі. За секретаря в Комісії й президії був призначений від НКО П. Дятлів.

Ухвалений на тій організаційній нараді плян праці і обсяг її в основному залишилися непорушними до остаточного закінчення. Від одного тільки довелося Комісії далі відступитися, це від первісного наміру подавати до окремих правил правопису „стисле наукове пояснення для свідомого засвоєння їх". У процесі праці показалося, що, здійснюючи цей намір, часто довелося б подавати не „стисле" наукове обґрунтування, а тільки широке, на чому практичний характер книги дуже б стратив. Отже, такі пояснення brano на увагу лише в процесі наступної праці і тільки винятково залишано для тексту книги.

Перший пленум Комісії (після організаційної наради) відбувся в Харкові з 11. до 21. листопада 1925 року. Брало участь у нарадах понад 20 членів Комісії (з кооптованими)^{*)}. На цих нарадах докладно розглянено проекти: В. Ганцова *Правопис невідмінюваної частини слова*, О. Синявського *Закінчення відмінюваних слів та Пунктуацію*, О. Курилової *Правопис чужих слів*, М. Сулими й М. Наконечного *Власні ймення* та скомпоновану з кількох проектів *Граматичну термінологію*. Усі ці проекти зазнавали чималих змін, поправок, додатків, особливо ж останні 3, як найменш усталені в практиці і найбільше дискусійні.

Працею Комісії в її тих чи інших ухвалах керувало ясно усвідомлене завдання — унормувати мову і правопис і спростити останній на базі традиції й природи української мови. Але намагаючися лише точно формулювати правила правопису й мови з метою

^{*)} Бутвин В., Вікул С., Ганцов В., Гладкий М., Голоскевич Г., Дем'янчук В., Єфремов С., Йогансен М., Коряк В., Кримський А., Наконечний М., Німчинов К., Пилипенко С., Попів О., Річицький А., Синявський О., Соколянський І., Солодуб П., Сулима М., Ткаченко Б., Яловий М.

усунути в літературній мові зайву розбіжність, як наслідок боротьби різних діалектів, впливів, звичок і уподобань, Комісія мусила вважати на весь дотеперішній процес творення нашої літературної мови і не порушувати міжговіркового характеру її на догоду самій бажаній одноцільності й послідовності. Малося розв'язати дуже трудну проблему — поєднати супротивні змагання в мові: доосередні й відосередні. Доосередне змагання, прагнення єдиної літературної мови й правопису виявлялося на протязі всієї історії української мови нової доби і стало імперативним в останні часи, коли державно-суспільна функція мови настирливо вимагала від неї певної єдності, одноманітності, сталості. Алеж і відосередні змагання не менше властиві й законні в українській мові, бо хто ж зважиться заперечувати, що хоч і південно-східня (краще новоукраїнська) стихія лежить в основі сьогочасної літературної української мови, та остаточно формувалася й формується вона силами й засобами майже всієї етнографічної України, всмоктуючи поживні соки різних діалектів, і то не тільки з лексики. Тож треба було знайти розумний і доцільний компроміс, тобто уніфікувати мову так, щоб вона не відбігала народньої мови принаймні в її найголовніших діалектах, щоб вона була якнайближча до якнайбільшої маси народньої мови, а до всього того, щоб у її правописі і структурі без крайньої потреби не була порушена усталена традиція. Звичайно, не можна було забувати й за другий бік природи української мови — її історію, і ця остання не раз ставала в великій пригоді при вирішуванні найтяжчих питань мови й правопису. Але все ж треба зауважити, серед мотивів до того чи іншого вирішення завсіди щонайбільше важили й переважували утилітарні мотиви, зокрема й мотиви педагогічні.

Численний склад Комісії хоч іще й без належної репрезентації Західньої України значною мірою відповідав надзвичайно складному питанню: тут були люди з різних місцевостей України, з різними правописно-мовними поглядами й звичками, отже й дискусій при першому перегляді досить великого матеріалу було дуже багато. Майже не було такого уступу в рефератах, де б не спинялися й не висвітлювали питання з різних, часто з супротивних поглядів. Ці дискусії були вельми корисні для справи, бо поперше дали всім можливість усебічно глянути на неї, а подруге показали, кому треба було, що для радикальних якихось змін у дотеперішній літературній мові й правописі немає ґрунту, що треба тільки докінчити й оформити понадстолітній процес творення нової літературної мови й правопису в межах завдання Комісії. Тут варто згадати

одну подробицю. На самому початку праці Комісії підкомісії було доручено переглянути й зреферувати, справу з алфаветом. Ця підкомісія, визнавши несвоєчасність радикальної реформи в алфаветі, напр., переходу на латинку, зважилася все ж запропонувати невелику зміну в дотеперішній алфавет — викинути літеру *щ* як зовсім зайву. Комісія це й прийняла до відома, але потім, через 6 засідань, сами ініціатори скасування літери *щ* відмовилися від своєї пропозиції, побачивши, що нехтувати традицією навіть у такій дрібниці і недоцільно і небезпечно.

Розглянувши весь матеріал, наостанці Комісія вирішила передати його на редакцію обраній трійці з А. Кримського, В. Ганцова й О. Синявського, доручивши останньому попередити звести, упорядкувати той матеріал та уложити в систематичний, суцільний збірник правил і вказівок. Орфографічний словничок доручено скласти Г. Голоскевичеві. Увесь упорядкований матеріал (крім словничка) редакційна колегія з вищезазначених осіб та кооптованого Г. Голоскевича докладно переглянула в Києві (від 7. до 13. лютого 1926 р.), поробивши редакційні поправки та потрібні додатки в напрямі постанов і бажань Комісії.

За постановою першого пленуму Комісії опрацьований так матеріал мав бути надрукований як проєкт на ознайомлення ширших кіл заінтересованого громадянства, але з бажання Народнього Комісаріату Освіти був скликаний 2-й пленум Комісії для нового перегляду другої редакції проєкту. Цей пленум відбувся також у Харкові 5 — 8 квітня 1926 р. з участю ще більшого числа членів, ніж на першому пленумі.^{*)} Звичайно, дискусійних питань чимраз зменшувалося, як це видно вже з самого часу тривання нарад, що все спадав (порів. 1. пленум, нараду редакційної колегії в Києві й цей 2. пленум). Найбільш дискусійним тепер був розділ про форму українських жіночих прізвищ. У поданому на розгляд 2. пленуму проєкті пропонувано встановити форму жіночих прізвищ від чоловічих із закінченням на приголосний та *-о* тільки з наростком *-ова* (*-ева*, *-єва*), отже цим самим не визнано таких невідмінних форм прізвищ, як *(Ганна) Чуб* і т. ін. Після довгої дискусії на 2. пленумі значною більшістю голосів ухвалено ці останні форми прізвищ не тільки визнати поруч відмінних *(Чубова...)*, а навіть поставити їх на першому місці.

^{*)} Булаховський Л., Бутвин В., Вікул С., Ганцов В., Гладкий М., Голоскевич Г., Дем'янчук В., Єфремов С., Йогансен М., Калинович М., Каложний Н., Касяненко Є., Кириченко С., Кримський А., Наконечний М., Німчинов К., Попів О., Річицький А., Секунда Г., Синявський О., Скрипник М., Соколянський І., Сулима М., Ткаченко Б., Хвильовий М., Шумський О., Яловий М.

В усій дотеперішній праці Комісії це було найгостріше розходження поміж певними групами членів її.^{*)}

В іншому проєкт зазнав змін, поправок, додатків переважно у дрібницях, хоч було й їх чимало.

Третя редакція, зроблена за постановами цього пленуму, і була надрукована як проєкт українського правопису (з доручення Комісії виконав це О. Синявський).

Це — перший етап історії „Українського правопису”.

3 серпня місяця 1926 р. починається другий етап — широкої публічної критики проєкту. Половина двотисячного тиражу проєкту негайно по виході його була розіслана по різних наукових, педагогічних, громадських і шкільно-адміністративних установах, а також і до різних, фахівців особисто і то не тільки в межах УСРР, а й по Західній Україні, СРСР і навіть іще далі.^{**)}

Таким чином ознайомитися з проєктом і поробити свої зауваження могли дуже широкі кола і спеціалістів філологів і педагогів-практиків і всіляких інших робітників слова. Майже всі писані дискусійні матеріали з приводу проєкту були зосереджені при редакції „Вістей” і здебільшого надруковані в спеціальному додаткові до них під назвою „Український правопис (Дискусійний бюлетень)”. Цих бюлетенів вийшло 5 №№ — 4. II, 20. IV., 4. V., 13. V., 21. V. 1927 р. Подекуди уваги на проєкт або взагалі з приводу впорядкування українського правопису й завдань Комісії друкують й по інших органах, напр., в журналі „Україна”, в „Зап. Іст.-Філол. Відділу УАН”. У бюлетенях надруковано 33 кореспонденції — рецензії й уваги на проєкт, крім того з 11-ох кореспонденцій тільки витяги — конкретні побажання. Усього ж на проєкт одержано понад 60 кореспонденцій, як від певних колективів (організацій тощо), так і від окремих осіб. Колективних — 9, в тім числі від Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Вінницької Окрінспектури, Луганського гуртка українознавців тощо. 24 кореспонденції від учителів, 4 від редакторів та перекладачів, решта від людей інших або невідомих фахів. Окремо слід ізгадати за друкуючі уваги академіків Ст. Смаль-Стоцького й А. Кримського та проф. Є. Тимченка.

Треба сказати, що значна скількість кореспонденцій (особливо колективних) з’явилася в наслідок дуже уважного ознайомлення з проєктом, докладних дискусій поміж чле-

^{*)} Пізніше, уже на Конференції, справу з формою українських жіночих прізвищ розв’язано компромісово: не знехтувано й традиції села й нових звичок міста -див. § 77 „Українського правопису”.

^{**)} З решти тиражу висилано на замовлення інших установ і приватних осіб.

нами колективів на цілій низці спеціальних засідань (напр., Уваги від Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові).

Щодо території тієї правописної дискусії, то вона дуже широка: кореспонденції надійшли не тільки з найбільших центрів (Київ — Харків — Львів), а й з провінцій (Донбас, Кубань, Поділля, Херсонщина, Слобожанщина, Волинь) і навіть із Канади. 3/5 кореспонденцій з території старої України, 2/5 — з нової (східньої).

Загальний характер дискусії — надзвичайна різноманітність вимог і побажань. Серед побажань ширшого значіння, напр., виступають побажання, щоб унормовано й такі сторони літературної мови, як ортоепію, фразеологію, наголос, правопис власних імен людей. Одні вимагають, щоб усунуено паралелізм у деяких формах, інші стоять за ще більше поширення їх, є вимоги зробити правопис більше етимологічним, але (частіше) бувають протилежні — за збільшення фонетичности; зновже інші стоять за „наближення правопису до наукового”, або за принцип „пиши, як правильно говориш” і т. ін. Не менше розбіжности і в конкретних увагах до окремих розділів проекту, і хоч із усього проекту на 97 §§ тільки на двадцять один параграф немає порад щось там змінити, все ж не знайшлося а ні однієї пропозиції, що на ній би сходилося хоча б третина кореспонденцій, величезна ж більшість із них належить двом-трьом, а то й одній лише кореспонденції. Так, за те, щоб зовсім скасувати апостроф висловилося 10 кореспонденцій та ще 8 за те, щоб не писати його тільки по губних^{*)}; 9 — проти *е, я, ю, ї*, 8 — за точнішу передачу слов'янських прізвищ; 6 — за послідовне *и* в чужих словах; 8 — за розрізнювання *z* і *l* в чужих словах; 6 — за послідовне *ля, льо...* в чужих словах; 8 — за приросток *с* перед усіма глухими приголосними в українських словах; 6 — за *и* у назвці під наголосом і т. ін. Така велика різноманітність вимог і пропозицій зовсім не характерна тільки для неспеціалістів, вона не меншою мірою властива й найкращим знавцям української мови, як от пропозиції ак. Ст. Смаль-Стоцького зовсім не сходяться з пропозиціями ак. А. Кримського и проф. Є. Тимченка, знов же й пропозиції останнього часто цілком суперечні поглядам ак. А. Кримського. Все ж треба відзначити, що в правописній дискусії більш одностайно виступали з своїми вимогами представники Західньої України, що пояснюється, очевидно, наявністю у них сталіших правописно-мовних традицій і звичок, бо вони ж мали свою школу.

^{*)} Отже за те, щоб по губних не писати апострофа, можна вважати, висловилося 18 кореспонденцій — це те, що найбільше об'єднало кореспонденцій.

Та можна сказати, що на однім всі учасники широкої дискусії сходилися, це на визнанні доконечної потреби впорядкувати український правопис і мову принаймні в розмірах проєкту. Про це часто так і заявляють, в інших же випадках за це свідчать самі оті поради так, а не ін-як розв'язати ту чи іншу правописну чи морфологічну тему. Самою тут виступає лише акад. Ст. Смаль-Стоцький, не додаючи ні можливості, ні потреби унормувати граматичну сторону мови як морфологія тощо. На його думку потреба правописного усталення повинна обмежитися на точному визначенні графічної системи української мови (тобто на визначенні фонем і графем української мови) та випадків нефонетичності письма, хібащо з додатком іще ортоепічних вказівок.

У цілому за восьмимісячною дискусією над проєктом „Українського правопису" треба визнати велике значіння задля справи впорядкування правопису й мови у всеукраїнському масштабі. Ця дискусія, як голос сучасності, являє собою третю базу для справи і так само, як і ті перші (традиція й природа української мови), не дає жадних підстав до впровадження якихось реформ або взагалі різких змін у графіку, правопис, морфологію, що склалися довгий час на ґрунті всіх найважливіших діалектів народньої мови і почали синтезуватися уже з 1905 р. в єдину міжговіркову й надговіркову літературну українську мову. Дискусія тільки за те й промовляла, що ту синтезу треба остаточно оформити, усталивши алфавет, унормувавши правопис і морфологію без зайвого порушення набутих звичок і одночасно з якнайбільшою увагою на живу мову різних етнографічних груп українського народу.

Тим часом змінився склад президії Правописної комісії, де головою з постанови Р. Н. К. став Народній Комісар Освіти М. Скрипник, а в члени її, замість П. Солодуба, введено А. Приходька та С. Пилипенка.

У початку, травня 1927 р. президія Комісії взялася підготувати правописну конференцію, куди постановлено запросити: по-1. усіх призначених і кооптованих членів Комісії, по-2. як репрезентантів західньоукр. земель акад. Ст. Смаль-Стоцького, д-ра В. Сімовича, письменника В. Стефаніка, І. Панькевича та представника Наукового Т-ра ім. Шевченка у Львові і по-3. до 40 душ громадських діячів, професорів, учителів з різних місць Радянської України й СРСР.*) Таким чином на Конференції малося бути

*) А саме: акад. Дм. Багалія (з Харкова), проф. О. Багрія (з Баку), О. Бадана (з Харкова), проф. П. Бузука (з Менську), письм. О. Вишню (з Харкова), письм. М. Вороного (з Києва), П. Гладкого (з Козина),

до 80 чоловіка. Як останній момент всеукраїнської дискусії над проектом Конференція повинна була остаточно виявити голос сучасності і сказати своє авторитетне слово в такій важній і пекучій справі. Відкрилася ця Конференція в Харкові 25 травня 1927 р. і тривала 10 день. Брало участь на ній понад 50 чоловіка, в тім числі з закордонних українських земель акад. К. Студинський та д-р І. Свенціцький (від Наукового Т-ва у Львові) та д-р В. Сімович: (з Праги). Хоч запрошеного представника Закарпаття І. Панькевича й не було, але натомість під кінець Конференції депутат Чехословацького парламенту від Закарпаття І. Мондок виступив на ній із привітанням від трудящих мас своєї країни і заявою, що „вами тут ухвалений правопис і затверджений Раднаркомом УСРР буде для нас законом, буде для нас величезним культурним придбанням, що всіх нас об'єднуюватиме”. Так само і Голова Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові акад. К. Студинський декларував свою і Наукового Т-ва повну готовість прийняти правопис, ухвалений на Конференції, і всіляко прищиплювати його в Західній Україні як єдиний і всеукраїнський. І взагалі на цій Конференції доосередні правописно-мовні потяги, бажання порозумітися виявлені були представниками різних земель і різних культурних осередків досить яскраво і рясно, хоч, звичайно, не обійшлося й без боротьби за участь у літературній мові й правописі тих чи інших місцевих елементів.

акад. М. Грушевського (з Києва), педаг. В. Дугу (з Києва), педаг. Г. Іваницю (з Києва), письм. В. Кириленка (з Києва), учит. Л. Ковалева (з Донщини), редакт. Г. Коляду (з Москви), виклад. І. Ліщину-Мартиненка (з Луганського), проф. Я. Мамонтова (з Харкова), О. Мізерницького (з Харкова), учит. М. Мусія (з Гайворону), проф. А. Музичку (з Одеси), учит. Г. Омельченка (з Кубані), редакт. П. Пеця (з Харкова), виклад. В. Рахинського (з Вінниці), лект. В. Мороза (з Харкова), Д. Ревуцького (з Києва), проф. Є. Рудницького (з Харкова), учит. П. Савицького (з Тульчина), З. Висоцького-Степового (з Харкова), аспір. В. Чаплю (з Дніпропетровського), проф. Я. Чепігу (з Харкова), письм. М. Чернявського (з Херсону), проф. В. Щепотьєва (з Полтави), В. Щербаненка (з Харкова), проф. В. Юринця (з Харкова), проф. Д. Яворницького (з Дніпропетровського), критика В. Якубського (з Києва), В. Ярошенка (з Києва), представника українського педтехнікума на Кубані і представника з Чорномор'я.

Зважаючи на вагу Конференції для нашого правопису, слід подати реєстр усіх наявних учасників її з означенням місця походження їх (за анкетними даними):

1. Бадан О.І., журналіст (Західна Україна)
2. Бойків І.О., педагог (?)
3. Бузук П.О., професор (Бесарабія)
4. Булаховський Л.А., професор (Харків)
5. Висоцький З.Т., журналіст (Дніпропетровщина)
6. Вишня О., письменник (Полтавщина),
7. Волошин Є.К., викладач (Київ)
8. Воронин М.К., письменник (Дніпропетровщина)

Почалася³ Конференція з вступної промови Народнього Комісара Освіти М. Скрипника, де була вказана основна мета і завдання з'їзду. Потім акад. А. Кримський прочитав доповідь „Історія українського правопису” та О. Синявський „Підсумки правописної дискусії” (найголовніше з останньої увійшло в оцю статтю).

Уже з дискусії вияснилося, та й у Комісії це позначилося, що в справі впорядкування й усталення українського правопису й мови найбільше заперечень і суперечок може виникнути в питаннях алфавіту, правопису чужих слів і власних імен. Ці теми й на Конференції стали центральними, хоч, звичайно, маючи в своєму складі чимало таких членів, що в Комісії не брали участі, Конференція мусила частенько спинятися і на зовсім уже вияснених для Комісії питаннях, тобто до деякої міри повторити операцію 1. пленуму Комісії (див. угорі).

Особливо довго дебатовано питання про те, чи не перейти на латинський алфавіт, хоч власне кажучи це питання і не входило в компетенцію Конференції, якщо стояти на ґрунті постанови РНК з 23 липня 1925 р. Та тільки дискусія та про латинку не була марна, бо багатьом прихильникам латинки дала можливість позирнути на справу з тих боків, з яких Вони не хотіли або не могли дивитися, отже багатьох із них і витверезила. Кінець-кінцем, після дуже бурхливих і затяжних дебатів, за введення латинки замість дотеперішньої латинізованої кирилівки, голосувало лише 3. Але на тім справа з алфавітом іще не скінчилася, бо дали

3

9. Ганцов В.М., мовознавець (Чернігів)
10. Гладкий М.Д., природник (Чернігівщина)
11. Гладкий П.Д., учитель (Чернігівщина)
12. Голоскевич Г.К., мовознавець (Поділля)
13. Грунський М.К., професор (Харківщина)
14. Дем'янчук В.К., мовознавець (Західня Україна)
15. Дятлів П.Ю., службовець (Чернігівщина)
16. Йогансен М.Г., мовознавець (Харків)
17. Калинович М.Я., професор (Поділля)
18. Касяненко Є.І., журналіст (Полтавщина)
19. Кириленко В.Г., учитель (Чернігівщина)
20. Кондрашенко С.О., педагог (Дніпропетровщина)
21. Кримський А.Е., академік (Волинь)
22. Ліщина-Мартиненко І.І., викладач (Полтавщина)
23. Мазуренко Ю.П., юрист (Донеччини)
24. Мізерницький О.М., педагог (Холмщина)
25. Мороз В.Б., педагог (Буковина)
26. Музичка А. В., професор (Західня Україна)
27. Мусій М.І. учитель (Західня Україна)
28. Наконечний М.Ф., мовознавець (Полтавщина)
29. Німчинов К.Т., мовознавець (Харківщина)
30. Пилипенко С.В., журналіст (Київ)
31. Плевако М.А., професор (Харківщина)
32. Попів О.І., професор (Харківщина)

дебатували⁴ й голосували за паралелізм латинки й теперішньої абетки, за заміну *y* на *j*, за усунення *я*, *є*, *ю*, *ї* зовсім або частково (тобто так, щоб їх залишити після приголосних, але скасувати у початку складу), за скасування літери *г*, за скасування *ї*, за введення нових знаків для середнього *л* та білябіяльного *в* і нарешті за нові окремі знаки на означення африкат *дж* і *дз*. Вже сама велика кількість пропозицій змінити алфавет показує на відсутність серйозних підстав переглядати алфавет взагалі, і всі вони кінець-кінцем відпали. Тільки останню з них — про заведення нових знаків для африкат *дж* і *дз* — трактовано з поважнішою аргументацією, але й на цій місці Конференція мусила поступитися перед традицією й залишитися при старім способі означування їх, визнавши, то хоч означити ці африкати окремими знаками й бажано було б, алеж щодо самої форми тих знаків, то суспільна думка ще не спинилася твердо на чомусь одному, що б можна вже заводити до алфавету.

Не менше дразливим було питання з апострофом. В одному з перших засілань Конференції дуже значною більшістю голосів апострофа були скасували зовсім, але під кінець знов таки значною більшістю голосів відновили цілком, тобто в редакції надрукованого проєкту. Тільки спеціально обрана наприкінці Конференції „Комісія для погодження суперечностей в ухвалах Конференції” висловилося була за те, щоб обмежити вживання апострофа, а саме, щоб його не писати зовсім по губних.

4

33. Приходько А.Т., юрист (Кубань)
34. Рахинський В.Т., викладач (Чернігівщина)
35. Річицький А.А., літератор (Дніпропетровщина)
36. Рудницький С.Л., географ (Перемишль)
37. Савицький П.М., педагог (Західня Україна)
38. Свенціцький І., науковий робітник (Західня Україна)
39. Секунда Т.В., інженер (Західня Україна)
40. Синявський О.Н., професор (Таврія)
41. Сімович В.І., професор (Західня Україна)
42. Скрипник М.О., професійний революціонер (Донбас)
43. Соколянський І.П., професор (Кубань)
44. Солодкий Н.Л., учитель (Херсонщина)
45. Студинський К.О., академік (Західня Україна)
46. Сулима М.Ф., професор (Харківщина)
47. Тимченко Є.К., професор (Полтава)
48. Ткаченко Б.Д., аспірант (?)
49. Ткаченко Г.В., учитель (Київщина)
50. Чапля В.К., письменник (Дніпропетровщина)
51. Чепіга Я.Т., професор (Херсонщина)
52. Чернявський М.Ф., письменник (Дніпропетровщина)
53. Шумлянський Ф.М., професор (Поділля)
54. Щепотьєв В.О., професор (Полтава)
55. Ярошенко В.Г., мовознавець (Полтавщина)

З особливою увагою спинилася Конференція на деяких §§ розділу чужих слів. У питанні, як передавати *l* західньо-європейських мов, надрукований проєкт в цілому стояв на ґрунті „Найголовніших правил українського правопису УАН”, тобто в основу взяв наддніпрянський спосіб передавати *la, lo, lu...* переважно через *ла, ло, лу...*, як також і в питанні про чужомовне *g*, що його проєкт рекомендував у загальних іменнях передавати через *г*. Це саме ті правописні моменти, що чи не найбільше відокремлювали мову Західньої України від мови Радянської України та, й взагалі Наддніпрянщини, бо ще й до революції тут здебільшого писали *зоология* і т. ін. Треба зазначити, що серед членів Конференції було чимало представників закордонних земель українського народу (Галичини, Буковини), і в цих питаннях вони виступали досить однотайно. Настала уперта і затяжна боротьба, і слід сказати, що це було не стільки змагання двох правописно-мовних звичок, як двох культурно-історичних впливів. Щоправда, аргументація обох течій була досить різноманітна й ґрунтовна, але кінець-кінцем найістотніші мотиви відстоювати свої позиції в обох напрямів полягали в визнанні різних культурних впливів. Так, наддніпрянці, між іншим, доводили потребу писати чужі слова з нем'яким *л* тим, що українській мові властиве „середнє *л*” і що таким чином через *ла, ло...* краще віддавати середнє або європейське *l*, ніж через *ля, льо*, але все ж найважнішим їх аргументом був той історичний факт, що найстаріші європейські запозичення в українській мові були візантійські, сприймалися ж вони тільки з *ло, ла, лу...* (порів. старі *прологъ, Платонъ, Лука*, і т. ін.). Заперечуючи наявність „середнього *л*” в західньо-українських говорах, наддністрянці знов доводили, що передавати європейські *la, lo, lu...* українськими *ла, ло, лу* — значить дуже згрубляти ті склади, без потреби віддаляючи такі слова від оригінальної їх вимови, а йшли ж і йдуть вони головним чином із Західньої Європи, головне ж, що здавна вже і транскрибувалися з *ля, лю...* (порівн. *ляментъ, пляць, Люцидарій...* в пам'ятках 16 — 18 ст.), навіть і слова грецькою походження. Отже, стояло питання, яку з традицій — старішу (візантійську) чи новішу (західньо-європейську) визнати істотною для української літературної мови. Але питання ще ускладнювалося тим, що спинитися на першому для наддністрянців значило визнати надто велику залежність нашої літературної мови від мови російської, що звичайно сприймає західньо-європейські слова з твердим *л*. Виходило, західньо-європейські слова до нас ішли і мають іти тільки через російську мову, а не безпосередньо. Так само й для

наддніпрянців видавалося неймовірним попереробляти споконвічні наші *ла, ло...* в грецьких запозиченнях на *ля, льо...*, бо в їх очах це значило безоглядно підлягали польщизні. Наслідком довгого ґрунтовного змагання з'явилося дуже непевне і власне значною мірою відповідне до справи голосування: 22 учасники Конференції стояло за *ля, льо...*, 20 за *ла, ло...* і 1 утримався. Очевидно, таку важну справу не можна було вважати вирішеною.

Аналогічно стояла справа й з *г* — *г* в чужих словах, хоч, правда, на Конференції голосувало за те, щоб чуже *g*. передавати українським *г* значна більшість (26 за *г* і 10 за *г*), але це може й випадково, бож власне правопис *г* — *г* і *л* — *ль...* в чужих словах і з історичного боку і з фактичного ідуть як цілком рівнобіжні *)*).

Третім досить дискусійним питанням на Конференції, як уже й у Комісії, виступило питання, як передавати групи *-др, -тр*, чи *-дер, -тер, (театр* тощо). Хоч воно й далеко дрібніше супроти попередніх, але викликало дуже жваві дебати і кілька разів переголосовувалось.

Чимало нападів було й на § 62 (*i* — *и* в чужих словах), але кінець-кінцем Конференція спинилася на проєкті, унісши тільки ту зміну, що в наростках *-ік, -іка, -ікум, -ічний* писати *i* в тих самих випадках, що у корені тощо.

Згадана вже „Комісія для погодження суперечностей в ухвалах Конференції“, зваживши дискусію й наслідки голосування, визнала можливим висловитися й про ті найсуперечніші питання правопису чужих слів, а саме „Щодо передачі чужого *l*, доручити редакційній колегії деталізувати це правило на основі „Проєкту“ в напрямку ухвали Конференції“ та „Щодо передачі чужого *h* — *g*, то визнати за потрібне повернутися до „Проєкту“.

Як бачимо, на Конференції проєкт правопису чужих слів у найважливіших своїх місцях хоч і не здобув якогось певного вирішення, але зазнав такої критики, що вимагав уже перегляду його в наступній редакції.

Значно змінила Конференція розділ „Правопис власних імен“, надто у тих §§, де говориться про форми прізвищ, і слов'янських (неукраїнських) географічних назов. Можна навіть сказати, що в цих останніх вирішення справи набуло протилежного характеру супроти проєкту, і коли

*) Не слід, звичайно, тільки думати, нібито всі „наддніпрянці“ на Конференції стояли за *ла, ло...* та *г*, а всі „наддністрянці“ за *ля, льо...* та *г*: не раз було й навпаки. Щойно вживані терміни „наддніпрянці“, „наддністрянці“, як бачимо, не мали там вузького значіння походження члена Конференції, а значення належності до тієї чи іншої правописно-мовної течії.

в останньому щодо цього помітний був нахил до надмірної „українізації” слов'янських прізвищ та географічних назов, то на Конференції стався деякий ухил у другий бік. Але така була воля значної більшості членів Конференції.

Дуже дискусійна справа з формами жіночих українських прізвищ у Комісії, як уже зазначено, на Конференції була розв'язана компромісово.

Звичайно, Конференція внесла чимало ще дрібніших змін і поправок у проєкт, зокрема в граматичну термінологію та § 94, усунувши в останньому чимало технічно обтяжливих розділок.

Коли ми визнали за широкою публічною дискусією велике значіння для справи упорядкування української літературної мови й правопису, то за Конференцією, звичайно, слід визнати те значення ще більшим, бо перша власне точилася тільки, сказати б, навколо проєкту, а друга досить часто і розв'язувала правописно-мовні питання. Розуміється, велелюдна Конференція не могла точно вирішити й оформити геть усі питання, це вже видно і з тих побажань „Комісії для погодження суперечностей в ухвалах Конференції”, що наведені вгорі. Та й формально вона мала більше директивне значіння, являючи собою власне найвищий організований вияв голосу сучасності. На підставі дискусій і ухвал Конференції за постановою тієї ж Конференції остаточно оформити „Правопис” мала вже президія Комісії. З цієї праці президії починається третій і вже останній етап історії „Українського правопису”.

Таким чином президії належало розібратися в спадщині Конференції^{*)}, себто застосувати до друкованого проєкту постанови й ухвали її, розв'язавши остаточно ті з них, що не здобули на Конференції повного вирішення. Насамперед слід зауважити, що склад президії (М. Скрипник, А. Приходько, А. Кримський, О. Синявський, С. Пилипенко) щодо найдискусійніших питань на Конференції (правопис чужих слів) майже точно відбивав саму Конференцію, тим то й вирішення цих питань було досить затяжне. Хоч чимало було розходжень і на інших місцях постанов Конференції, та кінець-кінцем на них порозумілися, але довго ніяк не йшлося до порозуміння в отих дискусійних питаннях щодо правопису чужих слів. Ще справа з апострофом у президії не викликала великих розходжень, бо тільки один член твердо стояв на тім, щоб апострофа по губних не писати, решта членів (четверо)

^{*)} Стенограми Конференції, сягають понад 30 друкованих аркушів тексту.

погоджувалися на останній постанові Конференції, тобто вважали доцільним повернутися до друкованого проекту, отже відновити апостроф цілком. Та далеко тяжче було вирішити справу з передаванням європейських *l* та *g*. Коли після довгих нарад і дискусій перед президією стали дві конкретні пропозиції — або повернутися до друкованого проекту (тобто передавати чужі *la, lo...* через *ла, ло...* з деякими тільки винятками та чуже *g* в загальних назвах передавати через *з*), або прийняти наддністрянський правопис (тобто з *ля, льо...* і *г*), то голоси членів президії розбилися так, що, здавалося, питання ці і не можуть бути розв'язані: за першу пропозицію подано 2 голоси, протитеж 2 і один утримався, за другу пропозицію подано 2 голоси і 3 проти^{*)}. Та розхоження ці були такого роду, що навіть коли б одна з тих пропозицій і була прийнята перевагою одного голосу, то ледви чи можна б було вважати справу вирішеною. Треба було і тут знайти розумний компроміс, бо не випадало ж зовсім обминути в правописі такі важні на практиці моменти. І президія той компроміс ізнайшла в формулі, правда, зовсім незвичайній для дотеперішньої літературної мови, але, як це видно і з дискусії на Конференції і з голосування в президії, неминучій і, мабуть, єдино можливої за наших реальних обставин. Адже справа стояла в площі примирення, поєднання двох культурних впливів на український народ і українську мову — старого візантійського і нового західньо-європейського. Знехтувати якийсь з них у мові було ще тяжче, ніж відшукати таку правописно-мовну компромісову норму, що на ній погодилися б геть усі. Всім добре відомо, і президія не опускала того з ока, що походження слова — „грецьке” слово і „не грецьке” слово — річ часто важка навіть для спеціалістів-філологів, але все ж не було іншого способу, як визнати, що слова грецького походження, як здавна запозичувані з нем'яким *л* і *з*, так і слід передавати в українській мові через *л* і *г*, слова ж із інших європейських мов із середнім чи м'яким *l* перед *a, o, u* і в кінці складу та *g* передавати *л* м'яким та *г*. Хоч як може здатися ця формула штучною й трудною, але прийнято її в президії одногосно, бо всі члени останньої пересвідчилися того, що тільки обопільними поступками можна остаточно знищити правописно-мовні розходження і справити нашу літературну мову в одно річище. Звичайно, це вирішення примушує на якийсь час геть усіх без ви-

^{*)} Але слід відзначити, що голосовано ці пропозиції не зовсім так, як оце зформульовані вони, бо в кожному з них увірився ще один спільний пункт: „при умові, що апостроф залишається в обов'язку проекту”.

нятку українців дещо переучуватися, бо ніхто ж не звик до такого письма й вимови, як „клясична філологія”, „гლოსологія або лінгвістика”, „гальванографія” і т. ін., і немає сумніву, що деяка неусталеність, вагання у написах і вимові подібних слів буде довгенько, а почасти і завсіди, алеж у правописі чужих слів (та почасти й своїх) деяка неусталеність у властиві усім живим літературним мовам. Життя, певна річ, дещо спростить цей правописний принцип, впроваджуючи, напр., послідовність на початках лише в часто вживаних комплексах грецького походження як *-грам-(-граф-), -лог-, -філ-* (*програма, графіка, епілог, логіка, філософ, філолог* і т. ін.), алеж кінець-кінцем правопис чужих слів повинні встановляти лише освічені люди, обізнані з чужими мовами, народні ж маси сприймають чужі слова, як і свої власні, так, як їх чують і бачать написаними. З погляду ж природи української мови компромісове розв'язання справи видається слушним, бо, напр., нем'якого *л* в українській мові далеко більше, ніж м'якого, отже коли б усі чужі слова передавати з *л* м'яким, то тим ми б порушили природні відносини *л* нем'якого і м'якого в мові. Та чи так, чи ін-як, ця формула правопису чужих слів повинна зламати на цім місці однобоку традицію і наддніпрянців і наддністрянців і згодом утворити нову й всеукраїнську традицію з елементів перших. Збіжить 5 — 10 років і багато з того, що тепер нам може здатися чудним, незвичайним, стане звичайним і органічним подібно до того, як давні запозичення в народній мові з інших мов нікого не вражають тепер тим, що в них буває і нем'яке *л*, і м'яке, і *г*, і *г*, напр., і *Кирило* (гр.), *Микола* (гр.), *паланка* (лат.), *лантух* (нім.), *планка* (нім.) і *льох* (нім.), *пляшка* (нім.), *вершляг* (нім.); *Григор* (гр. *γ*), *Гапка* (гр. *γ*), *недошмиги* (нім. *g*) і *грунт* (нім. *g*), *танок* (нім. *g*) і т. ін., хоч іноді знов же й тут буває неусталеність: *лушня* і *люшня* (нім.) тощо.

Між іншим, слід відзначити, що перед остаточним переглядом у президії всіх намічених змін і додатків до друкованого проекту, їх надіслано до Києва в редакційну колегію поповнену проф. Є. Тимченком та О. Куриловою. Майже чисто всі однастайні побажання цієї колегії були прийняті потім в президії ^{*)}.

До 10 засідань треба було відбутися президії на те, щоб розв'язати всі правописні питання. Зовсім не порушені по-

^{*)} В цій редакційній колегії взяли участь акад. Л. Кримський, проф. Є. Тимченко, Г. Голоскевич і О. Синявський. В. Ганцова не було на цей час в Києві, а О. Курилова не взяла участі через хворобу і потім тільки надіслала до президії свої уваги листовно.

становами Конференції питання звичайно й на президії не були порушувани, і в остаточну редакцію вони ввійшли з проекту без змін.

З усього сказаного ясно видно, що „Український правопис” є витвір колективний у найширшому розумінні слова. Десятки людей із різних закутків Радянської й позакордонної України брали найближчу участь у вирішенні правописно-мовних проблем, а сотні в дискусії. Серед членів цього колективного автора бачимо 2 Народніх Комісарів Освіти, 2 заступників їх, 5 академіків, 28 професорів і філологів-спеціалістів, 8 учителів (педагогів), 7 робітників преси й друку, 8 письменників. Суспільна контроля, як бачимо, була цілком достатня. Дуже складне завдання — знайти для літературної мови „середнє арифметичне” звичок, бажань, інтересів людей з різних культурно-віддалених і політично-роз’єднаних частин української землі, і знайти, розуміється, без ушкодження природи мови й без непотрібного ламання традиції, все ж розв’язане. Принаймні про це може свідчити: ставлення президії до „Українського правопису”: як уже сказано, в її останньому складі були прихильники крайніх протилежних течій, і в цілому вона досить точно відбила Конференцію, а проте текст цього „Українського правопису” у цілому прийнятий на останньому засіданні її одноголосно. Це не виключає того, що в подробицях і дрібницях розходження між членами президії були до кінця і не раз їх розв’язувано більшістю тільки одного голоса, і напевно не тільки серед членів президії, ба й взагалі серед усіх українців не знайдеться жодного, хто б не був із чогось у „Правописі” невдоволений, але це ж зовсім природна річ.

Наостанці годиться подати загальну характеристику „Українського правопису” й разом відповісти на деякі закиди критики. Чим виправдується те, що від початку й до кінця трирічної праці Державна правописна комісія намагалася дати і нарешті дала те, що не є а ні український правопис, а ні українська граматика? Дивлячись на справу з становища нормального розвитку літературної мови, таке завдання, як усталити морфологію її, справді не можна виправдати. Взагалі літературна мова нормально складається поволеньки, і люди, носії її, власне й не відчують тієї еволюції, мало відчують навіть неусталеність її, бо ж та мова — то невід’ємна частина їх істоти, то вони сами. І нормування літературної мови за такого стану зводяться до академічно-педагогічних спроб визначити найбільше поширене й типове в мові, що і рекомендують, звичайно, як зразкове. Саме розуміння цього типового й зразкового в цих випадках більш-менш однакове, бо до-

осередні тяжіння при такому розвитку літературної мови бувають дуже сильні. Неминучі мовні розходження й певні „правописні питання” існують і за такого стану, та вони мають більше академічний характер і спокійно дискутуються собі серед спеціалістів, мало або й зовсім непомітні в літературно-мовній практиці, де мінімум єдності й усталеності є. Але в історії розвитку української літературної мови є такі моменти, що ніяк не дозволяють назвати її розвиток нормальним. Поперше це й досі не зліквідоване політичне роз'єднання українського народу і подруге надзвичайна зміна значіння літературної мови в житті: з мови жменьки напівнелегальної інтелігенції до Жовтневої Революції волею цієї останньої вона стає органом державного й громадського життя цілої країни. Не можна ж не зважити на те, що десятки й сотні тисяч дорослих більш чи менш освічених людей, звиклих до досить унормованої російської мови, повинні (і не всі ж „повинні” з примусу!) перейти на українську мову. Це розуміється, ненормальність для життя української літературної мови, бо до цієї останньої ті люди неминуче мусять ставити такі ж вимоги, як і до звичної для них мови, алеж годі оцю ненормальність намагатися усунути чи бодай би хоч зменшити чимось іншим, як не унормуванням у межах можливого самої мови. Уже академічні „Найголовніші правила українського правопису” зробили великий крок до того унормування, алеж вони охопили лише частину того, що потребувало негайного унормування в наших реальних умовах життя. У величезній своїй більшості доросле населення вже не вчило і не могло вчити української мови так систематично й органічно, як то буває за нормальних умовин, воно здебільшого вчило й вчить її на практиці, отже й потребує не стільки систематичних курсів, як практичних довідників, та й для систематичного органічного вивчення (в школі) у нас бракувало твердої мовної бази, коли, напр., до виходу „Найголовніших правил українського правопису” важко було знайти дві граматики, де б однаково відмінювано такі слова, як „ніч”, „радість”, а іноді так і той самий автор відмінював їх різно в різних виданнях своєї граматики. От чому Державна правописна комісія визначила своє завдання так саме, а не ін як. Сама дійсність, повсякденне життя проказувало їй, що до нормальнішого розвитку української літературної мови треба передусім впорядкувати зорову та значною мірою і слухову форму слів, отже визначити найпотрібніші з практичного погляду правописні, фонетичні, морфологічні норми для літературної мови. Адже це база для літературної мови, а не теоретичні подробиці про фонему й графему

української мови й їх взаємини, та й пощо заглиблятися тут у те, що іноді не видне або сумнівне навіть із верховин науки? ^{*)}. Та жадною мірою „Український правопис” не має заступити систематичні курси української граматики від початкової до наукової, бо він між іншим призначенням має тільки полегшити й уgruntувати появу й розвиток цих останніх. Не менше безпідставно було б думати, що „Український правопис” виник із специфічних потреб „українізації” і для неї, що цей правопис сам здолає навчити людей української мови. Комісія свідомо з одного боку проминула дещо навіть із того, що безпосередньо в’яжеться з правописом але не стоїть на перешкоді розвитку української літературної мови, або не так надається до нормалізації (напр., вживання великих літер), а з другого взялася вnormувувати таке, що зовсім власне до правопису і не належить, як от морфологію або граматичну термінологію. Не все Комісія розв’язала однаково категорично й однаково повно, не все, певна річ, і якнайкраще, але досить застосувати „Український правопис” до першої-ліпшої сторінки першого-ліпшого тексту української мови, щоб пересвідчитися того, як все ж багато правописно-мовних питань, непорозумінь і вагань усуває й розв’язує цей правопис.

Щодо свого одного з найголовніших завдань — спрощення правопису, то треба сказати, що Комісія далека була від тенденції спрощувати за всяку ціну, бо завсіди виходила з принципу — правопис для мови, а не навпаки, як і мова для людини, а не навпаки. Ніяким чином не мала Комісія за завдання своє дати елементарний правопис, і деякі подробиці з „Українського правопису”, а іноді й розділи, призначаються власне для спеціалістів, як авторів граматик, перекладачів із чужих мов тощо. Але ніколи не забувала й завдання дати такий матеріал і так, щоб із нього могла покористати й кожна більш-менш письменна людина.

^{*)} Так акад. Ст. Смаль-Стоцький, критикуючи проєкт правопису, заперечує рацію вживання апострофа після *p* в таких словах, як „пір’я” тощо супроти таких, як „рябий” тощо (див. „Україна” 1 — 2 кн., за 1927 р. ст. 233), а проте на величезній частині території українського народу розрізняються як різні слова, напр.: „звіря” і „зв’ря”, „повірю” і „повір’ю”, як розрізняються „ушка” і „юшка” тощо. Також видається йому самовільним застереження не писати в присвійних прикметниках *-in*, а самоволі тут жадної нема, коли зважити, що по українських говорах досить поширені форми „нянін”, „Галін” тощо, що такі форми трапляються навіть у Грінченковому словнику („донін”, „тетін”), у Шевченка („Прісіне письмо” — див. Т. Шевченко, Т. III, Листування, ВУАН, 176 ст.).

Як видно з усієї оцієї короткої історії „Українського правопису”, завдання, методи й умови опрацювання книжки були настільки складні й трудні, що годі від неї сподіватися суцільности, простоти й послідовности звичайної книги: вона настільки ж складніша, наскільки колектив складніший супроти окремого члена його. Але тим самим настільки ж більша й вага книги.